

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ

КЛОН ВЕЛИКО ТЪРНОВО

ДНИ НА НАУКАТА 2009

**Велико Търново
2010**

ЕПИГРАФСКИ ДАННИ ЗА СВЪРЗАНИ С ИМПЕРАТОРСКИЯ КУЛТ РЕЛИГИОЗНИ ДЛЪЖНОСТИ В ГОРНА И ДОЛНА МИЗИЯ (I – III В.)

Йордан Илиев

EPIGRAPHIC RECORDS ABOUT SOME RELIGIOUS OFFICES CONNECTED WITH THE EMPEROR'S CULT IN MOESIA SUPERIOR AND MOESIA INFERIOR (1ST – 3RD C. AD)

Jordan Iliev

Summary: After a collecting of all epigraphic records about the religious offices connected with the emperor's cult in the roman provinces of Moesia Superior and Moesia Inferior, the author formulated some observations about this problematic. The most important of them is that there are some variations about these offices in the different towns. The full group of priests is only for two towns in the provinces presented: *Viminacium* (Moesia Superior) and *Oescus* (Moesia Inferior).

Keywords: *Moesia Superior, Moesia Inferior; augustales, pontifices, augures, flamines; Scupi, Ratiaria, Singidunum, Margum, Viminacium, Ulpianum, Oescus, Novae, Troesmis.*

С императорския култ в двете Мизии били свързани следните видове жреци: *augustales, pontifices, augures* и *flamines*¹.

1. Augustales. До голяма степен за жреците на императорския култ, августалите, не се откриват достатъчно данни в произведенията на античните писатели². Приема се, че институцията на августала не е била предназначена само за освободенци, понеже според някои статистически пресмятания (на Р. Дъти) между 85 – 95 % от августалите били освободени роби, които получили това звание благодарение на придобитото от тях парично състояние³. Основната им дейност била поддържането на култа към имп. Август, с който се асоциирали неговите наследници на императорския престол, но позицията им притежавала много повече от религиозна власт. Те образували специална колегия (*collegium Augustalium*), чието място в обществото се определя като звено между декурионите и градското население⁴.

Организацията на августалите се възстановява по епиграфски данни, като един от най-авторитетните изследователи на августалите в Римската империя, споменатият вече Р. Дъти, обособява информацията за вътрешната организация на колегията в три групи: за *seviri augustales, augustales* и *magistri augustales*⁵. Забелязано е, че в някои градове на Империята се откриват или само *seviri*, или само *augustales*, ако не са представени и двата вида. Различията между тях не

са уточнени. Според някои хипотези севириите били шестимата главни членове на колегията, докато според други те трябвало да уреждат жертвоприношения в продължение на 1 година, след изтичането на която били вписвани като пожизнени членове на колегията под названието августали⁶; според съвременни автори обаче в Италия терминът сефир се срещал в надписи от ранния императорски период и по-късно бил заменен от августал⁷.

Успоредно с изпълняването на религиозните си задължения (най-вече жертвоприношения) августалите със свои средства поставяли статуи, олтари, поправяли (а нерядко и издигали из основи) храмове, организирали игри и финансирали други обществени прояви⁸.

1.1. Scupi. В най-старата колония на територията на Горна Мизия, Скупи, августалите са засвидетелствани едва от II в., в границите на който се вместили всички открити надписи⁹. Известните августали към днешна дата са девет. От тях петима са отбелязани като *seviri augustales*¹⁰, а четирима – като *augustales*¹¹.

Имената на августалите са типично римски, като четирима от тях предизвикват по-специално внимание, тъй като в разглеждания ареал се откриват сравнително по-рядко от обичайните императорски. Това са гентилициумите: *Atilius*¹², *Sentius*¹³, *Publicius*¹⁴ и *Ellius*¹⁵. Първите трима са означени като севири, а последният – като августал. Към тях може да се прибави още едно рядко срещано гентилно име, съкратено като *Lib.*¹⁶, чието допълване е неизвестно, а самото лице било августал. Два пъти¹⁷ се наблюдава необичайната комбинация от рядко срещано римско гентилно име с типично гръци когномен.

Обща характеристика на всичките 9 лица, е липсата в техните паметници на достатъчно персонални данни за запознаването със социалното им положение. От повечето надписи личи, че обикновено те били жители на Скупи, доколкото може да се съди по надгробните надписи на част от тях, или по данните за техните близки. Интересен в тази връзка е един от надписите¹⁸, поставен за *Iulia Victorina* още приживе от нея самата и от синовете ѝ: *C. Val(erius) Pudens*, ветеран и преторианец, *C. Iul(ius) Celer*, също преторианец. Посветител в същия паметник е и августалът *C. Val(erius) Maximus*, означен като техен роднина.

Наличните данни позволяват да се мисли, че службата на августала не се предавала по наследство. Най-младият известен августал на Скупи, означен и като сефир, е живял 35 години, но баща му, известен от още един надпис, не е означен дори като августал¹⁹.

1.2. Ratiaria. В епиграфските паметници от Рациария засега са известни общо 9 августали²⁰. Документирани са поне три варианта при заемането на разглежданите длъжности: пръв августал²¹, августал и почетен декурион едновременно²² и само августал²³. Едно лице е отбелязано във фрагментиран надпис като декурион и може би августал (?) на колонията²⁴. За разлика от Скупи, в Рациария има няколко случая, при които августали били и орнати²⁵.

Повечето от имената са изцяло римски, като по-редки за двете Мизии са гентилициумите *Anatinus*, *Sab(inus)*, *Grat(tius)* и именното съчетание *Sex. Val(erius)*.

Част от когномените указват за евентуален гръцки произход на някои от августалите, напр. *Palethus*²⁶, *Epistratus*²⁷ и *Hilarus*²⁸, а в един случай гръцкият когномен се предхожда от рядко за разглеждания ареал римско гентилно име²⁹. Двама от августалите³⁰ били освободени роби на едно и също лице: *Sex(tus) Valerius*³¹.

Посвещение на Плутон и Прозерпина³² е дело на *Q. Sab(inius) Vitalis*, означен като *pr(imus?) augustalium*. Тази длъжност за разглеждания ареал е засвидетелствана само в този случай. Въз основа на преномена и гентилното име на августала, които се срещат доста рядко в Горна и Долна Мизия, той е свързан с документирания в няколко надписа *Sabinii*, които били известни функционери на *Portorium Illyricum*³³.

Възможност да се твърди установяването на императорския култ в Рациария още с основаването на колонията предоставя надписът на декуриона и августал (?) *M. Cocceius Valens*³⁴. Името му свидетелства за романизация при имп. Нерва.

При публикацията на един надпис В. Велков³⁵ предполага, че въпреки характерните източни имена, фигуриращите в него лица не били пристигнали в Рациария директно от източните провинции, а през Италия. Това обаче е само един от възможните варианти за интерпретация на редките римски имена с прибавен към тях гръцки когномен.

Друг интересен надпис³⁶ е открит при кастела *Timacum Minus*. Касае се за надгробие на *P. Ael(ius) Aprionus*, императорски освободен роб и августал в Рациария. Името му свидетелства, че той най-вероятно е бил освободен от имп. Хадриан. Двама от синовете му били редовни декуриони в същия град.

1.3. Margum. В епиграфското наследство на Маргум се открива само един августал³⁷. Когноменът, срещащ се често в гръкоезичните провинции, е рядък за Горна Мизия.

1.4. Viminacium. От муниципииум Виминациум засега са известни едва двама августали³⁸, а един³⁹ не е посочил в кой град е изпълнявал задълженията си. Имената и на тримата са сравнително редки за разглеждания ареал.

И от тук се откриват данни, според които институцията на августала не се е предавала по наследство. Надписът за единия от августалите⁴⁰ е поставен от сина му, за който не е посочена никаква персонална информация.

Допълването на фрагментарния надпис⁴¹ е крайно несигурно, още повече че самият паметник днес е загубен. Според наличните букви в препис от XIX в. по-възможно е четенето *D[e]c. Pvir*.

От колония Виминациум е известен само един анонимен августал⁴², чиито надпис само показва наличието на августали и в колонията.

1.5. Oescus. Засвидетелстваните епиграфски августали от Ескус са едва пет на брой⁴³, което е твърде малко в сравнение с представените вече данни за другите две колонии в разглеждания ареал, Скупи и Рациария.

И четирите запазени имена съдържат някои особености, макар и да са според римския начин за номиниране. Когномените на двама от августалите⁴⁴ са

типично гръцки. Сравнително рядко срещан е и гентилициумът на едно от лицата⁴⁵.

Най-ранният точно датиран паметник е посвещението за прочутия функционер на Илирийското мито *T. Iul(ius) Capito*, засвидетелстван и в други надписи, който бил патрон на августалите в Ескус и наред с това почетен декурион в няколко града от различни провинции на Долния Дунав⁴⁶. Уважението към него било демонстрирано (съгласно декурионски декрет) със статуя от мед и чрез предоставянето на отличителните белези на декурионата, дуумвирата и на орнаментите на жреците в този град. Само тук в двете провинции е засвидетелствана длъжността „патрон на августалите“.

1.6. Novae. От Нове⁴⁷ е известен само един августал⁴⁸, означен като: *augustalis m. N.*

Забелязва се, че августалите са доста повече в Горна Мизия, както в количествено отношение, така и по териториално разпределение, в сравнение с тези от Долна Мизия. В първата провинция най-голям брой августали са документирани в Рациария и Скупи, но такива се откриват и в някои от останалите градове с по-късен статут на муниципии: Виминациум, Сингидунум, Маргум, Улпианум и Наисус. Различна по този аспект е ситуацията в Долна Мизия, откъдето има повече данни за Ескус и само един августал от Нове (?), т. е. общо шестима августали за цялата провинция. При съвременното състояние на проучванията върху историята на двете провинции е трудно да се потърси обяснение на този факт.

Необходимата възраст за причисляването в състава на августалите засега не може да се определи със сигурност; най-младият известен августал е живял 35 г.

Епиграфските данни позволяват да се твърди липсата на предаване по наследство на статута на августала, тъй като подобен случай в наличните надписи не е документиран нито веднъж.

Севири августали са засвидетелствани единствено в най-ранната колония – Скупи. Само от Рациария е известен един първи (*primus?*) августал, а патрон на августалите – само от Ескус.

2. Pontifices. Понтифексите били най-високопоставени в иерархията на римските жреци и образували колегия, чиято дейност се изразявала във върховното управление на всички свързани с религиозното дело неща (*ius divinum, pontificium*). В колегията на понтифексите членували най-изтъкнатите римски граждани, но принципът на избор на нейните членове все още е неясен, тъй като е бил различен през отделните периоди на римската история. Те били ръководени пряко от *pontifex maximus*, т. е. – от римския император, който бил и председател на колегията им. Сред по-важните им задължения били: свикването на декурионите и ръководенето на техните събрания, управлението на имотите на светилищата, регулирането на календара и др.⁴⁹

Понтифекси се срещат сравнително рядко в двете Мизии. По двама от тези жреци са известни в надписи от Скупи⁵⁰ и от Рациария⁵¹, а един, фрагментиран, от Виминациум⁵². Извън градовете е открит само един посветителен надпис⁵³; предполага се, че лицето е било понтифекс в Улпианум, тъй като това е най-близкият град. Според родовото име *Catius* този понтифекс може да бъде свързан с *Catia Secunda*, съпруга на *M. Octavius Valens*, понтифекс на Скупи⁵⁴. Възможно е също и просто да става въпрос за съвпадение, тъй като в надписа на първия не е отбелязано да има дъщеря.

Епиграфските данни за понтифекси от Долна Мизия се ограничават до информация за по двама жреци от Ескус⁵⁵ и Трезмис⁵⁶. Наличните паметници показват, че за избирането на определено лице за понтифекс не е било необходимо то да притежава муниципална кариера.

3. Augures. Дейността на авгурите била по-ограничена от гадаенето на бъдещето и се изразявала в определяне на отношението на боговете към конкретно действие, което се плануvalo или било в ход. Членството в тяхната колегия било винаги високо ценено; по традиция още от републиканската епоха за авгури били определяни най-бележитите римски граждани⁵⁷.

В Горна Мизия този вид жреци е документиран по веднъж за Скупи⁵⁸ и за Виминациум⁵⁹. Към тях може да се прибави и надпис от Тимакум Минус⁶⁰, в който се споменава *L. Vecilius Modestus*, направил впечатляваща кариера в родния си град, *colonia Hispellum* (дн. Спело) в Умбрия (Италия), като е заемал всички по-важни магистратури. В Тимакум Минус той е пребивавал в качеството си на префект на *coh(ortis) I Thrac(um) Syr(iaca)*, която е засвидетелствана чрез военна диплома (от 100 г.) в Горна Мизия⁶¹.

В Долна Мизия авгури са известни за Ескус⁶², само един в надпис от хинтерланда на колонията, и за Трезмис⁶³, от три паметника, сред които един е от Томис.

По отношение на авгурите се забелязва интересната закономерност, според която и в двете провинции този вид жреци се откриват в по една колония и муниципиум. За Горна Мизия това са съответно: Скупи и Виминациум, а за Долна Мизия – Ескус и Трезмис.

4. Flamines. Фламен бил наричан всеки римски жрец, който служел само на един определен бог. След обожествяването на институцията на императора били назначени фламини, които се грижели за извършване на жертвоприношенията. Те обаче доста се различавали от августалите. Съвършено различна била тяхната организация – те не образували специална колегия, тъй като всеки фламен бил директно подчинен на главния понтифекс, т. е. на императора. Съществувало и изискване кандидатът за фламен да е пълноправен римски гражданин, докато такова липсвало за кандидат-августалите. Освен това те имали право на политическа кариера, въпреки че през принципата тази възможност била по-ограничена в сравнение с републиканската епоха. Задълженията им се състояли в извършване на жертвоприношения, съветване на жреците по отношение на свещените мо-

литви и формули и др. Имали право да участват в заседанията на колегията на понтифексите⁶⁴.

За Горна Мизия са документирани едва двама фламини, като само един от тях със сигурност е изпълнявал задълженията си в границите на провинцията – *M. Anton(ius) Ponticus* от Виминациум⁶⁵. Вторият е известен от надпис, открит при Кладово⁶⁶, поставен от *C. Iul(ius) Sabinus*, два пъти дуумвир и патрон на *m(unicipium) H(adriani) D(robeta)*, в чест на фламинството на неговия внук, *C. Iul(ius) Naesuius*.

Четирима са засега известните фламини от Долна Мизия, като паметниците на трима от тях произлизат от Ескус⁶⁷, а само един – от Трезмис⁶⁸.

Разпределението на фламините в Долна Мизия в същите два града, Ескус и Трезмис, както авгурите, позволява да се мисли за съответствие в разпространението на същите религиозни длъжности и в Горна Мизия. Това обаче ще покажат вероятно бъдещите епиграфски открития, защото засега липсват фламини от Скупи⁶⁹.

*

Направеният преглед на епиграфските данни показва, че пълният набор от жреци е документиран само за два града в двете провинции: горномизийския Виминациум и долномизийския Ескус. По три вида жреци са известни също в само по един град от всяка провинция – Скупи и Трезмис. В тези последните обаче са засвидетелствани единствените за двете Мизии длъжности, съответно на севириите августали и на провинциалните жреци.

Според зависимостта на връзката в надписите августал – почетен декурион, в двете Мизии се наблюдават два варианта. В единия, характерен за: Скупи, Маргум, Виминациум, Улпианум, Наисус и Нове, августалите не се посочват и като получатели на отличителните белези на декурионата, макар и в Скупи и Маргум да са засвидетелствани и двете звания, а в останалите градове – само по едно от тях. Вторият вариант, отнасящ се до Рациария, Сингидунум и Ескус, показва възможността за получаване и на двете звания от едно лице. В последните три града надписите на лицата, носители и на двете звания, се откриват в развалините на градовете.

Магистратите в Трезмис могли да заемат и висши религиозни длъжности, като за фламен най-ниската документирана магистратура е квестор, а за главен жрец и провинциален жрец – дуумвир. Важно е обаче да се подчертае, че в града се срещат както лица, които били квестори, дуумвири или квинквенали без да са изпълнявали и религиозна служба, така и главни⁷⁰ или провинциални жреци⁷¹, които не били магистрати.

ЛИТЕРАТУРА

¹ Настоящата работа (по обективни причини) се ограничава само върху свързаните с императорския култ религиозни длъжности в градовете с римска уредба (колонии и муниципии) в двете провинции. В следващите редове често използваните епиграфски корпуси, сборки и отделни публикации са цитирани за улеснение чрез следните съкращения – *AE*: *L'année épigraphique* (Paris); *IGLNovae*: J. Kalendo, V. Božilova. *Inscriptions Grecque et Latines de Novae* (Moesia Inferior). Bordeaux, 1997; *ILBulg.*: B. Gerov. *Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae. Serdicae, MCMLXXXIX*; *IMS, II*: *Inscriptions de la Mésie Supérieure, II. Viminacium et Margum* (M. Mirković). Beograd, 1986; *IMS, III/2*: *Inscriptions de la Mésie Supérieure, III/2. Timacum Minus et la Vallée du Timok* (P. Petrović). Beograd, 1995; *IMS, IV*: *Inscriptions de la Mésie Supérieure, IV. Naissus – Remesia – Horreum Margi* (P. Petrović). Beograd, 1979; *IMS, VI*: *Inscriptions de la Mésie Supérieure, VI. Scupi et la region de Kumanovo* (B. Jragojević-Josifovska). Beograd, 1982; *IScM, II*: *Inscriptiones Scythiae Minoris Graecae et Latinae, II. Tomis* (I. Stoian). Bucurestiis, MCMLXXXVII; *IScM, V*: *Inscriptiones Scythiae Minoris Graecae et Latinae, V. Capidava – Troesmis* (E. D.-Boila). Bucurestiis, MCMLXXX; *Атанасова 1978*: Ъ. Атанасова, В. Герасимова-Томова. Три латински надписа от Видински окръг. – ИБИД, 32, 1978: 21-33; *Велков 1967*: В. Велков, Ъ. Атанасова. Латински надписи от Рациария. – ИАИ, 30 (1967): 143-56; *Геров 1953*: Б. Геров. Романизмът между Дунава и Балкана, част 2. От Хадриан до Константин Велики. – ГСУ-ФФ, 47, 1950/2: 17-122 и ГСУ-ФФ, 48, 1952/3: 300-98; *Иванов 2005*: Р. Иванов. Нов епиграфски паметникот Улпия Ескус. – Археология, 2005, ¼: 159-60; *Карадимитрова 2005*: Кр. Карадимитрова. Нови посветителни надписи от Рациария. – Нумизматика, сфрагистика и епиграфика, 2 (2005): 205-21.

² Главният извор за августалите в Рим, както и в провинциите, е епиграфската традиция. От литературните източници по-съществени данни предоставят единствено Петрониевият “Сатирикон” (особено гл. 30 и 71) и Тацит (Ann. 1.54; 2.83; Hist. 2.95). Всичките са разгледани най-подробно още от *Egger, A. E. Recherches sur les Augustales: suivies des fragments du testament politique d'Auguste, connu sous le nom de Monument d'Ancyre*. Paris, 1844, 5-59; *Neumann, K. Augustales*. – RE, II, 1896, 2349,38 – 2361,38 и последно у *Petersen, L. H. The Freedmen in Roman Art and Art History*. Cambridge, 2006, 58-60 с най-новите становища по някои от спорните въпроси. Вж. и библиографията у *Duthoy, R. Les Augustales*. – ANRW, II.16.2. Berlin-New York, 1978, 1307-09, към която може да се добави и новото проучване на *Mihailescu-Bîrliba, L. Les Augustaux en Pannonie et en Dacie: Statut Juridique et Social*. – *Classica et Christiana*, 2, 2007, 115-37 за августалите в Панония.

³ Вж. посл. *Petersen, Op. cit.*, p. 58 sq. с лит. Вж. и напоследък *Aparaschivei, D. Colonia Ulpia Oescus. Instituții și elite*. – *Classica et Christiana*, 2, 2007, 23-41, където са събрани сведенията за градските институции в Ескус.

⁴ *Neumann, Op. cit.*, 2349, 38 sq.

⁵ *Duthoy, Op. cit.*, 1265-89; вж. и заключенията на същия автор (*ibid.* 1289 sq.), някои от които обаче не са напълно приети от останалите изследователи по темата, вж. *Petersen, Op. cit.*, 58-60 с лит.

⁶ *Smith, W. A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London, 1890, p. 259; *Neumann, Op. cit.*, p. 2350 sq.

⁷ *Abramenko, A.* Die innere Organisation der Augustalität: Jahresamt und Gesamtorganisation. – Athenaeum, 1993, 1, p. 13 sq.; *Petersen*, Op. cit., p. 59.

⁸ *Fishwick, D.* The Imperial Cult in the Latin West: Studies in the Ruler Cult of the Western Provinces, book 2. Leiden, 1987, p. 609.

⁹ Единственото изключение би могъл да бъде надпис *IMS, VI: № 3*, датиран към края на II или началото на III в.

¹⁰ *IMS, VI: №№ 70* {Bardovci – средата на II в.: *L. Atilius Hilarus, sevir aug. col. Scup.*}, *71* {Bardovci – ср. II в.: *T. Iulius Servand(us), sevir aug. col. Scup.*}, *73* {Skopje – ср. II в.: -, *IIII[vir] august.col.Scup.*}, *3* {Zlokućani et Bardovci – кр. II в.: *C. Sentius Primus, sevir august.*}, *72* {Skopje – края на II или началото на III в.: *C. Publicius Tertius, sevir aug.*}.

¹¹ *IMS, VI: №№ 74* {Aračinovo – ср. II в.: *M. Ellius Phoebus, aug. col. Scup.*}, *75* {Bardovci – ср. II в.: *C. Lib. Cr[es]cens, au[g].*}, *34* {Dobri Dol – II в.: *C. Val(erius) Maximus, aug. col. S<c>ur.*}, *76* {Sindelić – II в.: *M. Ulpius Iulius, aug. col. Sc[up.]*}.

¹² *IMS, VI: № 70*. Според коментара на издателите, гентилициумът *Atilius* се среща рядков Горна Мизия, като бащата на починалия августал, *Atil(ius) Eucharistus*, е известен и от друг надпис – *IMS, VI: № 90*.

¹³ *IMS, VI: № 3*. Същото лице, тъй като гентилното име е сравнително рядко, се открива и в надпис върху саркофаг от Belimbegovo – *IMS, VI: № 159*.

¹⁴ *IMS, VI: № 72*.

¹⁵ *IMS, VI: № 74*.

¹⁶ *IMS, VI: № 75*.

¹⁷ *IMS, VI: №№ 70, 74*.

¹⁸ *IMS, VI: № 34*.

¹⁹ Вж. бел. 12.

²⁰ Орнаментите на декурионата в Рациария получил и един от функционерите на Илирийското мито, вж. по-долу, бел. 43.

²¹ Геров 1953: № 221 {Арчар – II в.: *Q. Sab. Vitalis, pr. augustalium*}.

²² *Карадимитрова 2005: № 2* {Арчар – първата половина на II в.: *T. Titius Herculanus, aug. col. Rat., o. o. d.*}, *Герв 1953: №№ 191* {Арчар – II в.: *M. Ulp(ius) Epistratus, aug. col. Rat., o. o. d.*}, *193* {Арчар – II в.: *T. Iulius Palethus, aug. col. Ulp. Rat., o. o. d.*}.

²³ *Герв 1953: № 197* {Арчар – II в.: *Sex. Val(erius) Benignus, aug. col. Rat.*}, *Атанасова 1978: № 1* {Арчар – II в.: *Sex. Val(erius) Hilarus, aug. col. Rat.*}, *IMS, III/2: № 24* {Равна – II в.: *P. Aelius Aprionus, aug. col. Rat.*; също *Aug. lib.*; синове – декуриони}, *Герв 1953: № 204* {Видин – II в.: *L. Anatinus Phoebus, aug. col. Rat.*}.

²⁴ *AE, 1966: 344* {*M. [C]occeius [V]alens., dec. au[gu]s[t.] col.*}.

²⁵ Вж. бел. 22.

²⁶ *Герв 1953: № 193*.

²⁷ *Герв 1953: № 191*.

²⁸ *Атанасова 1978: № 1*.

²⁹ *Герв 1953: № 204*.

³⁰ *Герв 1953: № 197*, *Атанасова 1978: № 1*.

³¹ Преноменът *Sex(tus)* в съчетание с гентилициум *Valerius* засега е известен в още само два епиграфски паметника от Горна Мизия: един от Виминациум – *IMS, II: № 77* {*Sex. Val. Val., dec. mun. Ael. Vim*} и един фрагментарен от Тимакум Минус – *IMS, III/2: № 92* {*Sex. Valeri[us]...*}.

³² *Герв 1953: № 221*.

³³ *Tatscheva, M. Neues über Publicum Portorii Illyrici et Ripae Thraciae.* – IN: Roman Limes on the Middle and Lower Danube. Belgrade, 1996, S. 181; *Тачева, М. Власт и социум в римска Мизия и Тракия* [книга 1]. С., 2000, с. 85 сл.

³⁴ *AE, 1966: 344.*

³⁵ *Велков 1967: № 8.*

³⁶ *IMS, III/2: № 24.*

³⁷ *IMS, II: № 315* {Orašje – III в.: *L. Val(erius) Trofimas (sic!), aug. mu.* }.

³⁸ *IMS, II: №№ 78* {Čair – втората половина на II в.: *M. Servius Thall(us?), aug. mun. Ael. Vim.* }, 76 {Viminacium – II или III в.: *Telesphorus, aug. mun. Ael. Vim.* }.

³⁹ *IMS, II: № 63* {Smederevo – II или III в.: *C. Memm[ius?] Cyri[a]cus, [au]g. Ivira[libus orna]m[e]n[tis]* }.

⁴⁰ *IMS, II: № 78.*

⁴¹ *IMS, II: № 63.*

⁴² *IMS, II: № 84* {Kostolac – III в.: -, *aug. col. Vim.* }.

⁴³ *ILBulg.: №№ 20* {161 – 168 г.: *T. Iul(ius) Capito, patr. aug. col. Ulp. Oesc.*; освен това: *o. o. d. col. Ulp. Poet., Ulp. Rat., Tr. Sarmiz., mun. Rom.* }, 19 {217 г.: *T. Aurel(ius) Art[emido]rus, aug. col. [Oesc.]* }, 23 {III в.: *M. Disius G(ratus?), aug. col. Ulp. O[es]cus* }, 43 {III в.: *L. Val(erius) Eutyches, aug. col.* }, 112 {II или III в.: -, *august.* }. Всички надписи произхождат от развалините на Ескус.

⁴⁴ *ILBulg.: №№ 19, 43.*

⁴⁵ *ILBulg.: № 23.*

⁴⁶ Вж. литературата в бел. 33.

⁴⁷ В историографията е изтъкнато, че засега липсват паметници за муниципална администрация от това селище, вж.: *Тачева, М. Власт и социум в римска Мизия и Тракия*, книга 2. С., 2004, 77-8; *Тачева, М. Епиграфските данни за територията на Никополис ад Иструм и муниципите Нове и Дуросторум при Северите.* – В: *Културните текстове на миналото – носители, символи и идеи*, 1. С., 2005, 101-2).

⁴⁸ *IGLNovae: № 39.*

⁴⁹ Изворите вж. у *Smith*, Op. cit.; *Hastings, J., Selbie, J. A.* (eds.). *Encyclopedia of Religion and Ethics*, part 19. Kessinger, 2003, p. 326 sq., *Berger, Ad.* *Encyclopedic Dictionary of Roman Law.* New Jersey, 2004, 635-6. За значението на титлата понтифекс вж. *Harmon, D. P.* *The Public Festivals of Rome* – ANRW, II.16.2. Berlin – New York, 1978, p. 1454 с лит.

⁵⁰ *IMS, VI: №№ 42* {Bardovci – края на I в.: *M. Octavius Valens, dec. pontif. col. FFD* }, 64 {Skorje – II в.: -, *quaest., Ivir., pontif., qq.* }.

⁵¹ *Геров 1953: № 187+ Велков 1967: № 2 + Карадимитрова 2005: № 1* {Арчар – първата половина на II в.: *L. Tettius Fonteianus, dec. pontifex col. Rat. et L. Tettius Rufus, dec. pontifex col. Rat.* }.

⁵² *IMS, II: № 76* {Viminacium – III в.: ---*atus Restitutus, de[c. et ponti]f. mun. Ael. Vim.* }.

⁵³ *IMS, IV: № 105* {Bujanci et Kuršumljska Banja – III в.: [.] *Catius Cele[r], [p]ontifex* (sic!) }.

⁵⁴ *IMS, VI: № 42.*

⁵⁵ *ILBulg., №№ 17* {Гиген – от времето на Александър Север: *C. Valerius Plautianus, pontif. et Iviral. col.* }, 75 {Ескус – края на I в.: *Cl. Ael. Optim[us], pontifex et h[ar(us)pex] col., sacred(os) (deae) Romae* }.

⁵⁶ *IScM*, V: № 148 {Iglița – II или III в.: *M. Ulp. Marcianus, pontiff., Iivir. qq m., vet. ex s. c. a. I D. et M. Antistius Rufus, pontif.* }.

⁵⁷ *Hastings, Selbie*, Op. cit., 330-2.

⁵⁸ *IMS*, VI: № 6 {Petrovec – III в.: *C. Cassius [C]eler, aed., dec., q., Iivir., aug., Iivir. qq col. Scup.* }.

⁵⁹ *IMS*, II: № 73 {Viminacium – около средата на II в.: *C. Cornelius Rufus, dec. augur mun. Ael. Vim.* }.

⁶⁰ *IMS*, III/2: № 23 {Ravna – края на I или началото на II в.: *L. Vecilius Modestus, quinq., dec., sevir., duovir iure dic. colon. Hispellatium, quaestor II, augur, praef. fabr., trib. mil. leg. VI Ferr. in Syr., praef. coh. I Thrac. Syr. in Moesia eq.* }.

⁶¹ Затазикохортавж. *Knight, D. J. The Movements of auxilia from Augustus to Hadrian – ZPE*, 85, 1991, p. 203.

⁶² *ILBulg.*, № 141 {Никопол – II в.: *Val[erianus], [augur et Iiv]iral.* }.

⁶³ *IScM*, II: № 244 {Tomis – след 166 г.: *C. Arrius Quintianus, bis duumvir. et augur mun. Troesm.* }; *Ibid.*, V: №№ 166 {Iglița – края на II или началото на III в.: ---*Festus, augur mun. Troes.* }, 180 {Iglița – първата половина на III в.: *[Pu]blici<i>us Viato[r], aug. mun.* }.

⁶⁴ Вж. изворите и по-новите наблюдения на *Beard, M., North, J. A., Price, S. R. F. Religions of Rome, vol. 1. A History. Cambridge, 1998, 28-9 et pass.*; *Hastings, Selbie*, Op. cit., p. 328, *Berger*, Op. cit., p. 473; *Price, S. R. F. Rituals and Power. The Roman Imperial Cult in Asia Minor. Cambridge, 2005, p. 828*. Епиграфските данни за фламините в Западните провинции на Империята и отношението им към императорския култ вж. у *Fishwick, D. The Development of Provincial Ruler Worship in the Western Roman Empire. – ANRW*, II.16.2, 1978, p. 1207 sq.

⁶⁵ *IMS*, II: № 56 {Drmno – 215/216 г.: *dec. flamen m. A. V.* }. Вж. за датировката у *Тачева*, Власт и социум, 2, с. 174.

⁶⁶ *AE*, 1979: № 520 = *AE*, 1983: № 867.

⁶⁷ *ILBulg.*: №№ 16 + 29 {Гиген – II в.: *M. Titius Maximus, Iiviral. col.; Iivir. iter., qq col.* }, 75 {Ескус – края на I в.: *G. Sco[pius] Marcianu[s], flam(en) Tit(i) Ve[sp(assiani)]* }, *Иванов 2005*: 159-160 {Гиген – от времето на Северите: *T. Flavius Valentinus, flam. et Iiviral. col., praef. salt., patr. col. fabr.* }.

⁶⁸ *IScM*, V: № 163 {Iglița – II или III в.: *C. Valerius Longinianus, flamin. qu. aed. Iivir. mu. Tr.* }.

⁶⁹ Посвещението на *Deus Zb[elt]iurd[us]* от *Sex(tus) Fl(avius) F[la]minalis* – *IMS*, VI: № 18, въпреки фрагментарния му характер едва ли може да бъде прочетено по друг начин.

⁷⁰ *IScM*, V: № 148.

⁷¹ *IScM*, V: № 194. Те били избирани от провинциалното събрание с мандат 1 год., вж.: *Riewald, P. Sacerdotes. – RE*, IA, 1920, IV; *Hastings, Selbie*, Op. cit., p. 335.

ОБР. I Религиозни институции, свързани с императорския култ.

